

Paarden in PWN-duinen / foto Dick Groenendijk

Begrazing van de duinen is goed. Maar niet te veel!

In driekwart van de duinen lopen koeien, paarden en schapen rond die de vegetatie kort moeten houden. Voor de meeste beheerders is dat gemeengoed geworden. Toch is het de vraag of je met begrazing ook echt altijd de natuurkwaliteit haalt die je als beheerder wilt.

L Honderd jaar geleden zagen de Nederlandse duinen er heel anders uit. Het was een intensief gebruikt landschap waar vooral veel vee van boeren in liep. Het was op deze arme zandige grond geen vetpot voor de dieren, maar voor de boeren was elk extraatje meegenomen. Met het uiteindelijk wegval- len van het agrarische gebruik verdwenen ook de koeien uit het duinlandschap. Dit had grote gevolgen voor de vegetatie: de duinen groeiden langzaam maar zeker dicht met grassen als helm en duinriet en struiken als kruipwilg, vlier en duindoorn. Dat dichtgroeien werd vanaf de jaren zeventig nog eens versterkt door de stikstofdepositie en het verdwijnen van de konijnen uit de duinen. En zo verdwenen ook veel karakteristieke planten – en diersoorten. Waaronder ook de tapuit die juist een korte vegetatie nodig hebben (zie kader).

In veel duingebieden zijn daarom sinds een jaar of twintig of dertig jaar runderen en paarden terug gezet. De dieren moeten de vegetatie weer kort houden. Voor veel beheerders is het een heel logische stap. Maar er zijn ook mensen die daar vraagtekens bij zetten: moeten die koeien nu echt overal en vertrappen zij nu juist niet de zeldzame plantensoorten? En zou de begrazing misschien voor de fauna negatief kunnen uitpakken? Tussen 2009 en 2012 is daarom langs de kust in 113 duingebieden onderzocht wat de effecten van de graasdieren is op flora en fauna. Het onderzoek is uitgevoerd door een consortium van de Stichting Bargerveen, de Universiteit van Amsterdam, de Radboud Universiteit Nijmegen en Jasja Dekker Dier-ecologie.

Konijnen profiteren

Eerste vraag was: zorgt begrazing voor minder vergrassing en minder struweelvorming? Ja, en nee. Begrazing zorgt er in ieder geval voor dat er minder duinriet, zandzegge en helm komt. Dat is positief. Maar helaas leidt dat in de meeste duingebieden niet tot meer bloemrijke kruiden. Ook houden de grazers de ontwikkeling van struwelen niet tegen. Struweel van wilg en andere struiken kunnen door de begrazing soms zelfs beter tot ontwikkeling komen omdat de dieren open, zandige plekken maken waar deze soorten goed kiemen. Maar tegelijkertijd zorgen de dieren er wel voor dat deze struiken heel laag blijven. Het positieve effect van begrazing is er dus wel, maar iets minder positief

dan altijd gedacht.

Over de effecten op fauna was tot nu toe eigenlijk niets bekend. Het blijkt dat de insectensoorten die afhankelijk zijn van strooisel, minder veelvuldig voorkomen. Logisch omdat er minder grassen en struiken staan die strooisel zouden kunnen produceren. Broedvogels van open duin reageren gemiddeld genomen negatief op de introductie van grote grazers, vooral grondbroeders als bergeend, wulp en scholekster. Ook broedvogels van hoge struwelen reageren gemiddeld negatief op begrazing. Uiteraard een te verwachten effect omdat de hoge struwelen door de begrazing grotendeels verdwijnen. Broedvogels van ruigtes en lage struwelen reageren nogal wisselend. De effecten van begrazing op vogels zijn afhankelijk van de begrazingsvorm. De invloed van jaarrond runderbegrazing met een lage druk (weinig dieren per hectare) is doorgaans niet gunstig voor open duinvogels en broedvogels van hoge struwelen. Het effect van 'overige' begrazingsvormen, zoals paarden, schapen of geiten, is voor deze duinvogelgemeenschappen juist positief. Ook jaarrond begrazing met een combinatie van verschillende soorten grazers lijkt voor broedvogels van open duin een positief effect te hebben. Konijnen profiteren juist van begrazing: de aantallen nemen na introductie van grote grazers toe in vergelijking met onbegraste gebieden. Konijnen zijn namelijk niet goed in staat om eenmaal verruigde vegetaties af te grazen. Als de grote grazers de vegetaties kort hebben gemaakt, en de konijnenstand

is hersteld, dan kunnen de konijnen het vaak wel weer alleen af.

Ook paarden, pony's of schapen

Voor het Deskundigenteam Duin en Kust zijn volgens voorzitter Anton van Haperen de belangrijkste vragen rondom het thema begrazing in de duinen beantwoord. Een algemeen advies aan beheerders is echter moeilijk te geven omdat gebieden vaak heel veel van elkaar verschillen in bodem, beheer-geschiedenis, fauna etc. Wel is duidelijk dat het doel om met begrazingsbeheer de ver-ruiging van open duinen tegen te gaan, over het algemeen gehaald wordt. Vooral als het doel is om de hoge, breedbladige grassen terug te dringen. Ook om konijnen weer terug te krijgen, is begrazing een effectief middel. Beheerders willen natuurlijk graag weten welke begrazingsvorm zij het beste kunnen kiezen in hun gebied. Verschillende resultaten wijzen er op dat voor herstel van duinfaunagemeenschappen een wat hogere graasdruk met paarden, pony's of schapen (eventueel in combinatie met runderen) gunstiger uitpakt dan een lagere begrazingsdruk met alleen runderen.

Om de effecten echt goed te meten, zou er volgens het Deskundigenteam een goede vastlegging van de situatie voorafgaand aan begrazing (de nulsituatie) moeten plaatsvinden. Ook kan men veel leren van het vergelijken van ontwikkelingen binnen begrazingsgebieden met die in controlegebieden waar geen begrazing plaats vindt. [GvD]

Nederlandse landgeiten in duinen van Terschelling / foto Hans van den Bos

Cover brochure tapuit

De Tapuit. Vertaling van OBN-kennis naar praktische adviezen

De tapuit is een sterk bedreigde Rode Lijst-soort. In het begin van de jaren zeventig broedde er nog 2.000 tot 3.000 paar tapuiten in Nederland; nu slechts 200 tot 250 paar. Door gebrek aan dynamiek van zee, wind en zand, de grote hoeveelheid stikstof in de bodem en de achteruitgang van het aantal konijnen is zijn favoriete leefgebied, open duinen met kale plekken, op veel plaatsen verdwenen.

Stichting Bargerveen, Sovon en Vogelbescherming zijn mede op basis van de OBN-kennis, een campagne gestart om de tapuit te beschermen. De oorzaken zijn deels bekend: door vergrassing en afgenomen konijnpopulaties kunnen tapuiten niet meer uit de voeten omdat hun lichaamsbouw aangepast is aan korte vegetatie. Maar er lijkt meer aan de hand te zijn: ook in ogenschijnlijk geschikte gebieden komen geen tapuiten meer voor. Mogelijk is de voedselsituatie in deze gebieden niet geschikt (een groot en gevarieerd aanbod aan insecten) of ontbreekt nestgelegenheid (konijnholen). Op een aantal locaties vertonen embryo's bovendien regelmatig groeifwijkingen en zijn er hoge concentraties dioxines aangetroffen in eieren. Niet één factor, maar een combinatie van verschillende factoren doet de tapuit de das om. Dynamisch duinbeheer is op lange termijn belangrijk om het leefgebied van de tapuit, schrale graslanden, te herstellen. Die maatregel heeft echter pas na tientallen jaren een positief effect. Begrazing is een populaire beheermaatregel. Het leidt vaak tot een gedeeltelijk herstel van kortgrazige vegetatie en open plekken. Echter, lang niet altijd leidt begrazing tot het gewenste herstel van de populatie tapuiten.

Op Terschelling heeft Staatsbosbeheer op de Landerumer Heide succes met een uitgekiend, gefaseerd kortdurend begrazingsbeheer met diverse soorten grazers: schapen, geiten, pony's en runderen. Het aantal broedende tapuiten steeg hierdoor, geheel tegen de landelijke trend in. Succesfactor is dat er in korte tijd een intensieve begrazing is toegepast, gevolgd door een extensieve begrazing.